

НІСД НАЦІОНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
СТРАТЕГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ
NATIONAL INSTITUTE
FOR STRATEGIC STUDIES NISS

СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ Й ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ

КИЇВ 2021

Аналітична доповідь

Наукове електронне видання

*За повного або часткового відтворення цієї публікації
посилання на видання обов'язкове*

В. Кравченко, старший науковий співробітник відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень;

В. Орлик, головний консультант відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень;

М. Замікула, старший науковий співробітник відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень;

В. Ярмоленко, головний консультант відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень;

О. Давимука, головний консультант відділу зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень

За загальною редакцією *М. Паламарчука* та *О. Александрова*

Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу : аналіт. доп. / В. Кравченко, В. Орлик, М. Замікула, В. Ярмоленко, О. Давимука ; за заг. ред. М. Паламарчука та О. Александрова. – Наук. електрон. вид. – Київ : НІСД, 2021. – 36 с.

Відповідальна за випуск *І. О. Корецька*

Дизайн та верстка *І. О. Корецька*

Редактор *І. О. Корецька*

Коректор *Т. В. Карбовнича*

Виготовлювач

Національний інститут стратегічних досліджень,

вул. Пирогова, 7-а, м. Київ, 01030

Тел./факс: (044) 234-50-07; e-mail: info-niss@niss.gov.ua; <http://www.niss.gov.ua>

© Національний інститут стратегічних досліджень, 2021

Еволюція Альянсу 1991 – 2014 років

Процес трансформації ролі й статусу Альянсу в нових умовах регіональної та світової безпеки був запущений **Римським самітом НАТО 1991 р.** Ліквідація Організації Варшавського договору та розпад Радянського Союзу фактично означали завершення Холодної війни й актуалізували для союзників дискусії щодо майбутнього формату існування НАТО та підходів до вирішення проблем регіонального і глобального характеру. У Стратегічній концепції Альянсу 1991 р. акцентовано увагу на зміні геополітичного балансу й розширенні простору євроатлантичної безпеки (зважаючи на трансформації, які відбувалися в країнах Центральної Європи). Було узгоджено рішення про посилення політичної ролі НАТО та функціонування Альянсу на основі принципів колективної оборони, діалогу й співпраці (зокрема, щодо сприяння проведенню реформ у країнах колишнього соціалістичного табору та започаткування нових форматів взаємодії з іншими гравцями в регіоні Центральної та Східної Європи).

Серед таких форматів окрема роль відводилася **ініціативі «Партнерство заради миру»**, рішення про створення якої було ухвалене на **Брюссельському саміті НАТО 1994 р.** Відповідна програма передбачала започаткування співпраці Альянсу з країнами колишнього СРСР, які не мали статусу союзників (зокрема, з Україною). Під час **Мадридського саміту НАТО в 1997 р.** підписано Хартію про особливе партнерство між Україною й Альянсом, яка регулює формат взаємодії сторін на політичному рівні. На цьому самому саміті було заявлено про перше розширення НАТО у східному напрямку: включення Польщі, Чехії та Угорщини, а також загалом про започаткування політики розширення Альянсу в напрямі

включення до НАТО держав колишнього Варшавського договору і колишніх республік СРСР.

Вашингтонський саміт Альянсу 1999 р. позначився оновленням Стратегічної концепції союзників, спрямованої передусім на посилення політичного реагування НАТО на регіональні загрози, пов'язані з подіями в колишній Югославії, а також на нові глобальні виклики асиметричної природи: тероризм, організовану злочинність тощо. Особливе місце відводилося й підтвердженню вільного розширення Альянсу (політиці відкритих дверей).

Під час **Бухарестського саміту НАТО 2008 р.** союзники обговорювали перспективи подальшого розширення Альянсу, зокрема вступ Хорватії, Албанії та Македонії. Водночас саміт продемонстрував неузгодженість позицій держав – членів НАТО щодо можливостей надання Плану дій щодо членства в Альянсі для України й Грузії. Можливість ПДЧ не була підтримана передусім з боку Франції та ФРН через їх неготовність загострювати відносини з РФ.

Черговий перегляд стратегічного підходу НАТО до існування в нових умовах відбувся під час **Лісабонського саміту 2010 р.** Цьому сприяла трансформація глобальної архітектури безпеки з актуалізацією міжнародного тероризму, розповсюдженням біологічної зброї та зброї масового знищення, кіберзагрозами, енергетичними та екологічними проблемами тощо.

Стратегічна Концепція Альянсу 2010 р. «Активне залучення, сучасна оборона»¹ позначила перехід від регіонального

¹Активне залучення, сучасна оборона : Стратегічна концепція оборони та безпеки членів Організації Північноатлантичного договору, прийнята главами держав та урядів у Лісабоні 19 листопада 2010 року. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/official_texts_68580.htm

до глобального порядку денного та «міжнародної» місії союзників з акцентом на невійськових і превентивних заходах попередження загроз. Основними принципами функціонування НАТО в подальші десять років стали традиційна колективна оборона (спрямована на стримування), антикризове управління й кооперативна безпека (розвиток і підтримка глобального партнерства Альянсу з іншими державами і міжнародними організаціями).

Початок агресії Росії проти України змінив напрям трансформування системи європейської і трансатлантичної безпеки, підштовхнув до переоцінки державами – членами НАТО особливостей функціонування Альянсу

Початок агресії Росії проти України у 2014 р. змінив напрям трансформування системи європейської і трансатлантичної безпеки, підштовхнув до переоцінки державами – членами НАТО особливостей функціонування Альянсу за умов безпосереднього збройного конфлікту поблизу його східних кордонів. Гібридні дії РФ проти України та інших держав регіону порушили стабільність у просторі від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, створили серйозний виклик миру та безпеці в регіоні. Актуалізація екзистенційних викликів для держав – членів Альянсу на східному фланзі фактично порушила перед Організацією Північноатлантичного договору завдання щодо повернення до її базової оборонної функції. У новому безпековому середовищі члени НАТО поступово переосмислили своє ставлення до Росії, сформувалося нове розуміння її ролі як противника Альянсу.

Оновлення місії НАТО (2014 – 2021 рр.)

З 2014 р. триває одне з найбільших з часів Холодної війни загострень у відносинах між Росією та НАТО. Сторони переважно не мають довіри щодо намірів одне одного з низки принципових питань глобальної і регіональної безпеки на Європейському континенті. Зокрема, це стосується розміщення ракетного озброєння, контролю за звичайними збройними силами, приєднання до Альянсу нових держав і просування інтересів РФ у регіонах Східної Європи і Чорного моря. Загалом Росія схильна розглядати НАТО насамперед через призму домінування в організації США, котрі, на думку російського керівництва, мають вирішальний вплив на процес ухвалення рішень в межах Альянсу як найбільша військова потуга.

Агресивна політика Росії змусила НАТО як ключовий елемент європейської та євроатлантичної безпеки до реагування

Агресивна політика Росії змусила НАТО як ключовий елемент європейської та євроатлантичної безпеки до реагування. Розроблення комплексу заходів щодо стримування РФ стало життєво важливим для недопущення реалізації сценарію повномасштабної війни у Європі.

Перегляд місії НАТО та оновлення підходів до реагування на російську загрозу стали на порядку денному **саміту НАТО в Уельсі у 2014 р.** Союзники дійшли висновку, що дії РФ у регіоні потребують багатовимірних відповідей: у сфері міжнародного права, на оперативно-тактичному рівні, в площині пошуку нових концептуальних підходів до підтримки трансатлантичної безпеки. Формуються нові стратегічні засади діяльності Альянсу, спрямовані на активне стримування агресивної політики Кремля.

В умовах протистояння новим «жорстким» загрозам, з огляду на зміщення основної зони ризиків на Європейський континент, союзники прагнули зміцнювати роль

НАТО як регіонального гравця. Відповідні умови повернули послаблену в минулі роки зовнішньополітичну увагу США до Європи, відновлено роль Сполучених Штатів як одного з важливих чинників європейської безпеки.

Російська агресія проти України стала безпосередньою причиною припинення військової та цивільної співпраці між НАТО та Росією, а також нарощування військової присутності країн Альянсу на східному фланзі поряд із кордонами РФ. У чинній Концепції зовнішньої політики Росії від 1 грудня 2016 р. зазначено, що така політика НАТО, з-поміж іншого, «підриває регіональну та глобальну стабільність», і РФ будуватиме відносини з Альянсом, виходячи з рівня його готовності до рівноправного партнерства. У документі задекларовано негативне ставлення Росії до розширення НАТО, наближення військової інфраструктури Альянсу до російських кордонів. Нарощування військової активності Альянсу в прикордонних із Росією державах розглядаються нею як дії, що порушують принцип рівної й неподільної безпеки та призводять до поглиблення наявних і виникнення нових розділових ліній у Європі².

Улітку 2016 р. відбувся **Варшавський саміт НАТО**, ключовою тезою якого є перехід до відкритого стримування Російської Федерації, яку фактично визнали агресором, джерелом нестабільності та головним викликом для Альянсу. Головним результатом саміту стало узгодження рішення про зміцнення східного флангу НАТО. Відповідно до рішення було реалізовано заходи щодо посилення механізмів планування, реагу-

²Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В. В. Путиным 30 ноября 2016 г.) URL: https://www.mid.ru/foreign_policy/official_documents/-/asset_publisher/CptlCk6B6BZ29/content/id/2542248

вання та гнучкості сил Альянсу, розміщення в Польщі та країнах Балтії чотирьох багатонаціональних батальйонів (під керівництвом Великої Британії, Канади, ФРН і США), відкриття нових командних центрів тощо. Відбулося й узгодження стратегічного підходу Альянсу щодо протидії гібридній війні (у координації з ЄС), в якому кіберпростір був визначений новою зоною оперативних дій.

Для України ключовим досягненням за результатами саміту стало рішення союзників щодо надання Комплексного пакета допомоги, а також загальне оновлення діалогу Києва з Брюсселем. Інтенсифікація співпраці Альянсу з українською стороною сприяла започаткуванню 2016 р. Платформи Україна – НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні. Разом із тим, попри загальну узгоджену підтримку України, саміт продемонстрував наявність внутрішніх протиріч серед союзників з вироблення спільної тональності сигналів для РФ.

Відповідна проблема ще більше означилася під час **Брюссельського саміту НАТО 2018 р.** До наростаючих загроз регіональній безпеці додалося послаблення трансатлантичних зв'язків – криза у відносинах між США як головним контрибутором безпеки в межах НАТО та іншими провідними членами Альянсу. На порядку денному саміту постали суперечливе питання розподілу витрат в Альянсі з ультимативною позицією тогочасної американської адміністрації та неоднозначно сприйнята державами тема перспектив розширення НАТО на Західні Балкани (передусім вступ до Альянсу Північної Македонії).

Схильність адміністрації Д. Трампа до ізоляціоністської позиції щодо безпекової ситуації у Європі спричинила зро-

У 2018 р. означилася криза у відносинах між США як головним контрибутором безпеки в межах НАТО та іншими провідними членами Альянсу

стання підтримки ідеї «стратегічної автономії» з боку низки західноєвропейських держав, особливо Франції. Загострення протиріч у межах НАТО дозволили Росії частково налагодити відносини з Францією та ФРН та дещо знівелювати ефект санкцій, накладених на РФ через агресію проти України. У той же час Росія здійснювала (і здійснює) підривні операції у низці держав регіону Західних Балкан, насамперед Чорногорії та Північній Македонії.

Водночас загальна позиція союзників щодо актуальних загроз і викликів залишилася здебільшого узгодженою

Напруженість між державами - членами НАТО виявилася і під час ювілейного **Лондонського саміту Альянсу 2019 р.**, що засвідчив відсутність чіткого консенсусу між союзниками (передусім США, Францією й Туреччиною) з питань внутрішнього функціонування організації. Водночас загальна позиція союзників щодо актуальних загроз і викликів залишилася здебільшого узгодженою. У підсумковій декларації саміту було визнано наявність прямої загрози євроатлантичній безпеці з боку Росії. Саміт узгодив оновлений план захисту Польщі та країн Балтії, проголосив оперативну готовність затвердженого на Брюссельському саміті плану підвищеної готовності реагування: створення шести інтернаціональних бригад та їх розміщення переважно на східному фланзі НАТО для стримування агресивних дій Росії.

Останній саміт НАТО в Брюсселі у червні 2021 р. актуалізував тематику зміцнення трансатлантичних зв'язків

Останній **саміт НАТО в Брюсселі у червні 2021 р.** актуалізував тематику зміцнення трансатлантичних зв'язків, послаблених у минулі роки, що стало можливим завдяки зміні адміністрації у США та її налаштованості на повернення діалогу в русло стабільності та багатосторонньої співпраці (*multilateralism*). Здійснена на саміті оцінка міжнародного й регіонального безпекового середовища зазна-

чила багатовимірність сучасних загроз, системну конкуренцію з боку авторитарних держав, збільшення кількості стратегічних викликів.

Для НАТО системними безпековими викликами, що потребують спільної уваги всіх країн - членів Альянсу, наразі є зростаючий вплив і активна зовнішня політика Китаю, політична система якого стає глобальною альтернативою ліберальній демократії. НАТО зазначає свою стурбованість швидкою модернізацією КНР її ядерних та інших військових спроможностей; браком транспарентності воєнної політики та застосуванням дезінформації; участю у військових навчаннях РФ в Євроатлантичному регіоні. Попри це, союзники підкреслюють готовність підтримувати конструктивний діалог з КНР, передусім у сферах, які становлять спільний інтерес (зокрема, з питань зміни клімату).

Щодо Росії союзники виробили подвійний підхід, що поєднує стримування агресивних дій РФ і відкритість до діалогу з нею

Союзники узгодили консолідований подвійний підхід (*dual-track*) щодо Росії, що поєднує стримування агресивних дій РФ і відкритість до діалогу з нею. НАТО підтверджує можливість повернення до попереднього рівня відносин з Росією лише за умови дотримання нею міжнародного права та своїх міжнародних зобов'язань. Держави - члени Альянсу адекватно реагуватимуть на погіршення безпекового середовища, зокрема зміцнюючи свою передову присутність на східному фланзі НАТО.

Водночас держави - члени Альянсу заявляють про небажання подальшої конфронтації з РФ і про відповідність їхніх дій нормам міжнародного права та зобов'язанням включно із Засадничим актом про взаємні відносини, співпрацю і безпеку між Російською Федерацією і Органі-

зацією Північноатлантичного договору. Альянс вважає загрозою активне військове будівництво в Росії, нарощування ЗС РФ на кордонах, зростання контингенту російських військ на Кримському півострові, наявність балістичних ракет у Калінінградській області, здатних нести ядерні заряди, військову інтеграцію з Білоруссю, а також регулярне порушення повітряного простору держав - членів Альянсу.

Інші питання під час саміту стосувалися подальшого поступового збільшення бюджету НАТО (зокрема, військових, цивільних та інфраструктурних витрат); затвердження нової всеохопної політики Альянсу з питань кіберзахисту для посилення потенціалу стримування і стійкості союзників; визначення космічного простору п'ятою зоною оперативних дій Альянсу; надання підтримки Афганістану у спосіб проведення навчань та у формі фінансової допомоги (останнє питання буде переглянуто, що пов'язано із захопленням влади Талібаном у серпні 2021 р.).

Щодо України останній саміт визнав важливість набутого у 2020 р. статусу нашої держави як партнера з розширеними можливостями для інтенсифікації військово-політичної співпраці з НАТО.

На тлі загострення протистояння між Росією та державами - членами НАТО, викликаного, зокрема, скупченням російських військ на кордоні з Україною та загостренням на лінії зіткнення на Донбасі в квітні-травні 2021 р., більш різкою стала офіційна риторика вищого військово-політичного керівництва РФ, зокрема щодо реакції Альянсу на зазначені дії. Так, напередодні саміту президентів РФ та США 16 червня 2021 р. у Женеві В. Путін в інтерв'ю вкотре заявив, що ймовірний вступ України до НАТО стане для РФ червоною

лінією, й на її перетин Москва буде змушена реагувати. А у Стратегії національної безпеки РФ від 2 липня 2021 р. зазначається, що «спроба воєнного тиску на Росію, її союзників і партнерів, нарощування військової інфраструктури НАТО поблизу російських кордонів, відпрацювання застосування проти РФ великих військових формувань і ядерної зброї посилюють воєнні небезпеки та загрози»³.

Наразі в НАТО посилюється усвідомлення різкого зростання викликів і загроз з боку Росії для країн Балтії й Північної Європи та для Чорноморського регіону. У довгостроковій перспективі РФ прагне отримати монопольний контроль не лише над Азовським, а й Чорним морем. Вона продовжує реалізовувати плани щодо буферизації політичного простору довкола себе⁴ й втягувати країни Балто-Чорноморського простору в орбіту свого домінуючого впливу⁵. Не припиняються провокації РФ на кордонах Альянсу, в морському та повітряному просторах, насамперед поблизу країн Балтії.

Через збільшення військової присутності РФ на східних кордонах НАТО країни-члени, що формують східний фланг Альянсу, створюють власні формати співпраці

Через збільшення військової присутності РФ на східних кордонах НАТО країни-члени, що формують східний фланг Альянсу, намагаються знайти відповідь на ці загрози, створюючи власні формати співпраці. Важливо

³О Стратегии национальной безопасности Российской Федерации : Указ Президента Российской Федерации от 02.06. 2021 г. № 400. URL: <http://static.kremlin.ru/media/events/files/ru/QZw6hSk5z9gWq0pID1ZzmR5cER0g5tZC.pdf>

⁴Toucas B. Russia's Design in The Black Sea: Extending the Buffer Zone / Center for Strategic and International Studies. June 28, 2017. URL: <https://www.csis.org/analysis/russias-design-black-sea-extending-buffer-zone>

⁵Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 р. №392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>

виокремити, зокрема, **ініціативу «Бухарест 9»** («Бухарестська дев'ятка», Б-9) – напівформальну інституційну платформу для координування дій членів дев'яти держав – членів Альянсу, розташованих у Балто-Чорноморському регіоні (БЧР). Б-9 виникла у 2015 р. за ініціативи президентів Румунії та Польщі й сьогодні є інструментом «звіряння» позицій держав БЧР, зокрема з питань оборони та безпеки. Б-9 розділена за складом учасників на три умовні групи: країни Балтії (Естонія, Латвія, Литва), країни Вишеградської четвірки (Польща, Словаччина, Угорщина, Чехія) та країни Чорного моря (Болгарія, Румунія). Держави Б-9 мають узгоджену позицію щодо деструктивних дій Росії у регіоні, підтримуючи ідеї збільшення оборонних витрат держав – членів НАТО й політику «відкритих дверей» Альянсу, зокрема розширення НАТО згідно зі статтею 10 Вашингтонського договору. Серед держав є сталі прихильники ідеї євроатлантичної інтеграції України та Грузії, поглиблення партнерства для Молдови.

У довгостроковій перспективі, зважаючи на наявність інших центрів впливу в НАТО (передусім Німеччини та Франції), ризиком може стати подальше розмивання єдності євроатлантичної спільноти, що підвищить уразливість Альянсу. Започаткування систематичної співпраці країн східного безпекового поясу Альянсу актуалізує консолідацію позицій держав «нової Європи» на противагу позиціям деяких держав «старої Європи», яка налаштована на зменшення впливу США на європейські справи. Учасники Б-9, навпаки, зацікавлені в посиленні військової присутності США, яких вони сприймають як беззаперечну гарантію власної безпеки перед обличчям російської загрози.

Відносини НАТО з міжнародними партнерами

НАТО – ЄС Визначальним чинником і основою співпраці Альянсу і Європейського Союзу є склад учасників об'єднань: із 30 членів НАТО 22 держави входять до ЄС. Звідси спільність цінностей, відданість демократичним принципам і близьке сприйняття й розуміння зовнішніх загроз і викликів безпеці.

З моменту утворення НАТО залишалася єдиною структурою, покликаною забезпечити стримування ймовірного противника, що створювало унікальну безпекову ситуацію у Європі. З одного боку, було істотно знижено потенціал внутрішніх конфліктів об'єднаної Європи, що дозволило спрямувати фінансові та інші ресурси на розбудову спільних економічного, соціального і політичного вимірів європейського проекту. З другого – ці процеси позначилися на оборонних спроможностях окремих європейських держав, адже було відчутно звужено їхній військовий і безпековий потенціал.

Рішення ЄС розвивати власні військові та безпекові спроможності порушило проблему формулювання політичних і стратегічних принципів взаємодії із НАТО. Європейська політика у сфері безпеки і оборони (ЄПБО) та пізніші безпекові ініціативи, орієнтуючись на питання миротворчості та міжнародних криз задля загальної стабільності, не вирішили основного завдання – забезпечення безпеки та оборони власне держав – учасниць ЄС, яке так і залишилося прерогативою і в компетенції НАТО.

Правовою основою співпраці НАТО і ЄС на стратегічному рівні залишається угода «Берлін плюс» 2003 р., що дозволила використовувати ресурси й спроможності НАТО для операцій із врегулювання криз⁶. Проте ця успішна взає-

⁶ Альянс був задіяний в операціях «Проксіма» (поліцейська місія в Македонії), «Конкордія» (операція з підтримання миру в Македонії), «Алтея» (воєнна операція в Боснії і Герцеговині).

модія не стала підґрунтям для появи стратегічної концепції відносин НАТО – ЄС.

Із розвитком оборонно-безпекового складника Євросоюзу у відносинах ЄС і НАТО почали з'являтися ознаки певної конкуренції, зокрема з питань кризового врегулювання. Дедалі чіткіше виявляються суперечності інтересів: багато європейських лідерів сприймають НАТО як інструмент військово-політичного впливу США, натомість американська сторона критикує європейців за небажання витратитися на власну безпеку, розраховуючи на американський потенціал.

Формування особливої форми оборонно-військової співпраці європейських держав відповідно до концепції об'єднання і спільного використання (*pooling and sharing, P&S*) військових спроможностей досі є важливим політичним пріоритетом лідерів ЄС.

Наслідки економічної кризи 2010-х років, що вплинули на оборонні бюджети держав – членів ЄС, політика адміністрації Д. Трампа, що викликала сумніви в надійності безпекових гарантій з боку США, *Brexit* як символ посилення відцентрових тенденцій усередині Євросоюзу зумовили появу цілої низки оборонно-безпекових ініціатив, спрямованих на розвиток військового і оборонного потенціалу держав – учасниць ЄС і загальне посилення спроможності європейців вести воєнні дії незалежно від НАТО та США. Провідною ідеєю Гентської ініціативи (*Ghent Initiative, 2010 p.*), програми *PESCO (Permanent Structured Cooperation, 2017 p.)*, Європейської ініціативи з інтервенції (*European Intervention Initiative, 2018 p.*) є створення об'єднаного військового контингенту європейських країн для швидкого використання в кризових ситуаціях без звернення до можливостей НАТО.

Практичні результати реалізації зазначених проєктів є відносно скромними, їх паралельне функціонування викликає неминучу конкуренцію і дублювання окремих напрямів. При цьому прихильність Альянсу до ідеї поглиблення військової спеціалізації держав-членів не завжди відповідає їхнім національним інтересам, адже узалежнює їх від інших учасників програм і значно обмежує можливості діяти самостійно.

І хоча Євросоюз має намір досягти дедалі більшої синергії зусиль національних держав у сфері колективної безпеки і оборони, наразі очевидно є недостатність його потенціалу для забезпечення дієвості подібних оборонно-безпекових проєктів у найближчій перспективі.

Частина членів ЄС доволі стримано сприймають ініціативи, засновані на ідеї **стратегічної автономії Європи**. Держави Балтії, Польща, Румунія традиційно політично орієнтовані на трансатлантичне союзництво у межах НАТО і з упередженням ставляться до альтернативних безпекових і оборонних ініціатив.

Водночас у результаті агресії РФ проти України, що спричинила вимогу суттєвого оновлення традиційного інструментарію стримування і протидії від обох об'єднань, виявилось, що Євросоюз володіє дієвими інструментами впливу, які органічно доповнюють оборонні можливості Альянсу. Насамперед це економічні санкції, заходи зміцнення стійкості у сферах енергетичної та кібербезпеки, можливості боротьби з дезінформацією, забезпечення безпеки транспортної інфраструктури тощо.

Зміни у безпековому середовищі надали імпульс до пошуку спільної платформи НАТО і ЄС у протистоянні гібридним загрозам. Спільні декларації самітів НАТО - ЄС у 2016 р. та

2018 р. закликають до подальшого зміцнення відносин у контексті спільних цілей та цінностей у відповідь на безпрецедентні виклики «зі сходу і з півдня». Усвідомлюючи нагальну потребу підвищувати здатність протистояти гібридним загрозам і посилювати взаємодію у таких сферах, як військова мобільність, спільна підготовка до кібер- та гібридних атак, боротьба з тероризмом й нелегальною міграцією через Середземне море, у 2021 р. НАТО і ЄС домовилися про практичну реалізацію 74 спільних пропозицій щодо посилення партнерства⁷.

**ПАРТНЕРСЬКІ
ВІДНОСИНИ
З ІНШИМИ
ДЕРЖАВАМИ**

НАТО розвиває розгалужену систему партнерств, до якої входять Рада євроатлантичного партнерства (об'єднала 30 держав-членів та 20 країн-партнерів), країни Середземноморського діалогу (Алжир, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Мавританія, Марокко, Туніс), Стамбульська ініціатива (Бахрейн, Катар, Кувейт та ОАЕ), європейські нейтральні країни (Австрія, Ірландія, Мальта, Фінляндія, Швейцарія, Швеція). До квітня 2014 р. існувало особливе партнерство з РФ. Крім структурно оформлених партнерських відносин, важливе місце посідають взаємини з «іншими партнерами у світі», або ж «контактними країнами», що мають схожі стратегічні інтереси та ключові цінності, важливі для Північноатлантичного альянсу. До таких країн належать Австралія, Нова Зеландія, Південна Корея, Японія.

Зважаючи на особливу увагу лідерів НАТО до глобальних зсувів у балансі сил, пов'язаних із зростанням могутності Китаю, діалог з державами Східної півкулі набуває страте-

⁷EU-NATO cooperation : Sixth progress report. 3 June, 2021. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2021/6/pdf/210603-progress-report-nr6-EU-NATO-eng.pdf

гічного характеру. Одним із нових завдань Альянсу визначено «гарантії технічного домінування країн НАТО над Китаєм та захист держав Альянсу від встановлення Китаєм економічного контролю над стратегічними секторами економік держав-членів»⁸.

У цьому контексті інтенсифікація відносин НАТО з провідними державами Тихоокеанського регіону, насамперед **Японією** і **Австралією**, розширює зону інтересів Альянсу поза Євроатлантичний регіон. Зона потенційного воєнного протистояння з Китаєм (передусім Тайвань, моря, що омивають Азію) не є зоною відповідальності НАТО. Водночас стратегічна конкуренція з Китаєм у інших сферах потребує консолідації зусиль держав Альянсу, формування міцних союзних відносин із глобальними партнерами, що представляють західний тип демократій по всьому світу. У комюніке Брюссельського саміту НАТО (2021 р.) оголошені амбіції та напористі дії Китаю було названо «системним викликом світовому порядку, базованому на нормах, у сферах, що стосуються безпеки Альянсу». Також було зазначено, що у межах НАТО 2030 (нової Стратегічної Концепції Альянсу)⁹ союзники також ухваллять рішення щодо, зокрема, поглиблення відносин НАТО з країнами-однодумницями і міжнародними організаціями, ближніми і далекими, зокрема в Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР)¹⁰.

⁸NATO 2030: United for a new era. Analysis and Recommendations of the Reflection Group Appointed by the NATO Secretary General, 25 Nov. 2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_files2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

⁹Див. далі.

¹⁰Brussels Summit Communiqué. Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 14 June 2021. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_185000.htm?selectedLocale=en

Водночас геополітичне протистояння США та Китаю у військовій, економічній і технологічній площинах є довгостроковим викликом для єдності Альянсу та його майбутнього, зокрема й щодо відносин КНР з окремими державами – членами НАТО.

Загалом оперативна співпраця з провідними державами-партнерами надає Альянсу нові можливості впливати на регіональний безпековий клімат, у тому числі через інструменти кризового врегулювання, а у довгостроковій перспективі – стати системним чинником формування мережі глобальної безпеки.

Актуальні проблеми Північноатлантичного альянсу

ЗАГРОЗА ЄДНОСТІ НАТО

Трансформація Альянсу після розпаду СРСР – головного стратегічного противника союзників до 1991 р. – відбулася здебільшого успішно із запровадженням поглибленої співпраці з країнами колишнього соцтабору та врегулюванням релігійно-етнічних конфліктів на Балканах. Подальше розширення Альянсу на схід, адаптація до нових форм загроз, певна «регіоналізація» викликів і створення «малих альянсів» усередині об'єднання ускладнюють формування єдиної політики НАТО. Критично важливою темою залишається **проблема застосування статті 5 Вашингтонського договору**. Її дотримання ускладнює значна кількість країн – членів Альянсу. У разі збройного нападу на одного із союзників існує перспектива втрати керованості процесом ухвалення рішень через складний консенсусний механізм і громіздку адміністративну структуру об'єднання.

ВІДМІННОСТІ В ОЦІНКАХ АКТУАЛЬНИХ ЗАГРОЗ

Пошук спільної оцінки глобального безпекового середовища, зокрема представленої у підсумкових резолюціях самітів НАТО, ускладнюється наявністю важливих відмінностей у поглядах різних країн-членів на актуальні загрози. Основними чинниками, що впливають на ці позиції, є географічне розташування держави-члена (визначає пріоритетність одних і знижує актуальність інших загроз), рівень спроможності самостійно організувати власну оборону та здійснювати проекцію сили, наявність спроможності організувати тимчасові коаліції держав для розв'язання актуальних міжнародних проблем.

Різниця позицій виражається, зокрема, у питаннях розширення НАТО на Балкани і схід (Франція та ФРН під час саміту 2008 р. виступили проти перспектив надання Плану дій щодо членства (ПДЧ) для України). Франція є

активним лобістом спільної політики безпеки і оборони Європейського Союзу на континенті. ФРН зорієнтована на збереження економічних зв'язків із РФ. Попри занепокоєння з боку США та східноєвропейських членів НАТО, Берлін продовжує розглядати реалізацію проєкту газогону «Північний потік - 2» переважно в економічному контексті, применшуючи геополітичний аспект питання й потенціал використання подібної інфраструктури як інструменту гібридної агресії.

Також протягом останніх років мав місце незбіг поглядів між адміністрацією тодішнього президента США Д. Трампа та ключовими європейськими партнерами стосовно загрози з боку Ірану. Залишаються певні відмінності й в оцінках сучасної політики Альянсу щодо Китаю.

Стратегічному плануванню Організації Північноатлантичного договору заважають також відмінності в оцінках ситуації та рівня загроз у **конкретних регіонах** відповідальності. Зокрема, серед Чорноморських держав - членів НАТО відсутній консенсус щодо ролі Альянсу в регіоні. Туреччина та Болгарія посідають відносно м'яку позицію стосовно актуальної загрози його мілітаризації Російською Федерацією. Для Туреччини це є елементом традиційної стратегії, яка полягає в забезпеченні невтручання зовнішніх акторів у визначення безпекової конфігурації Чорноморського простору. Російський військовий потенціал у регіоні не розглядається Анкарою як такий, що становить загрозу для НАТО. Болгарія уникає загострення відносин із РФ через тісні економічні відносини з нею та негативний вплив можливого конфлікту на Чорному морі на свій туристичний потенціал. У результаті позиція обох держав обмежує реакцію Альянсу у відповідь на російські агресивні дії у регіоні.

**РОЗШИРЕННЯ
ФУНКЦІЙ НАТО**

Розширення функцій НАТО також є окремим викликом для союзників з огляду на виникнення безпекових загроз нового формату в різних регіонах світу. Нині місія Організації є значно ширшою, ніж передбачалося спочатку: з протидії конвенційним загрозам Євроатлантичного регіону вона розширилася до протистояння та превенції тероризму, кіберзлочинності, кліматичним змінам з розширенням географії операцій на Азію та Африку. Наразі Альянс має врегулювати свою функціональну діяльність, класифікувати нові виклики, узгодити стратегічні напрями політики на найближче майбутнє за умов актуалізації традиційної воєнної загрози на Європейському континенті з боку Росії, а також можливості ескалації політичної та соціальної нестабільності на Західних Балканах.

Важливим завданням є вибір нинішньої пріоритетної ролі НАТО між **hard power** («жорсткої» сили), що ставить на порядок денний захист і безпеку власних кордонів, та **soft power** («м'якої» сили), що визначає готовність Організації взяти участь у розв'язанні глобальних проблем людства.

Розвиток подій в Афганістані у серпні 2021 р. із захопленням влади рухом Талібан після 20 років проведення найдорожчої в історії (лише США витратили 2,26 трлн доларів¹¹) операції з підтримки миру за допомогою місії *ISAF*, що з 2003 р. здійснювалася під егідою НАТО, загалом ставить під сумнів згоду Альянсу на залучення до здійснення подібних операцій поза межами Євроатлантичного регіону. Ймовірним короткостроковим результатом вивчених уро-

¹¹The War In Afghanistan Cost America \$300 Million Per Day For 20 Years, With Big Bills Yet To Come. *Forbes*. 16 Aug., 2021. URL: <https://www.forbes.com/sites/hanktucker/2021/08/16/the-war-in-afghanistan-cost-america-300-million-per-day-for-20-years-with-big-bills-yet-to-come/?sh=44fa93dc7f8d>

ків місії *ISAF* буде концентрація спроможностей Організації на нейтралізації загроз поблизу своїх кордонів у Європі – на східному та південному флангах НАТО.

**ПИТАННЯ
ЛІДЕРСТВА**

Послаблення євроатлантичних зв'язків між країнами Європейського континенту та США за часів каденції Д. Трампа призвело до збільшення напруження серед держав – членів Альянсу, що стосувалися проблем лідерства США, пов'язаних з нерівномірністю витрат членів НАТО на оборону, актуалізувало питання залежності зовнішньої політики країн ЦСЄ від підтримки і позиції Вашингтона, загострило наявні німецько-американські та німецько-французькі протиріччя.

**НЕДОСТАТНЯ
ЕФЕКТИВНІСТЬ
БОЙОВОГО
ПОТЕНЦІАЛУ**

Після завершення Холодної війни спостерігалася послідовна трансформація НАТО з військового оборонного альянсу на політичний союз розвинутих держав, що займається безпековою проблематикою. За умов загострення геополітичного протистояння та активізації держав, які прагнуть змінити глобальний баланс сил (КНР, РФ), недостатність військового потенціалу багатьох держав-членів стає проблемою, яка підриває позиції Альянсу.

Російська агресія проти України актуалізувала необхідність посилення військових спроможностей Організації. Згідно з ухваленим 2014 р. рішенням Уельського саміту НАТО країни – члени Альянсу зобов'язувалися підвищити свої видатки на оборону до рівня 2 % від національного ВВП. Разом із тим значна частина держав наразі не вивела свої оборонні видатки на відповідний рівень (*Дод.*). Загалом спроможності східного флангу НАТО вищі, аніж південного, тому існує нагальна потреба в подоланні існуючого дисбалансу.

**НЕЗБІГ
НАЦІОНАЛЬНИХ
ІНТЕРЕСІВ
ОКРЕМИХ ЧЛЕНІВ
НАТО
З ВИМОГАМИ
СОЮЗНИЦЬКОЇ
СОЛІДАРНОСТІ**

У деяких випадках при реалізації національної безпекової політики країни - члени НАТО демонструють підходи, що прямо суперечать позиції Альянсу. Так, турецька влада вважає своїм невід'ємним суверенним правом обирати джерела закупівлі сучасного озброєння, необхідного для захисту інтересів держави. Натомість укладання угоди між Туреччиною та РФ про придбання російських комплексів ППО С-400 викликало негативну реакцію партнерів по НАТО. Критику спричинив як політичний аспект контракту (укладений з державою, яка безпосередньо загрожує окремим партнерам і членам Альянсу, є основним дестабілізатором Східноєвропейського простору), так і його практичні наслідки (сумнівні перспективи інтеграції російського комплексу у систему ППО НАТО).

**ВИКОРИСТАННЯ
ПРИНЦИПІВ УХВА-
ЛЕННЯ РІШЕНЬ
У НАТО ЗАДЛЯ
НАВ'ЯЗУВАННЯ
ВЛАСНОЇ ПОЗИЦІЇ**

Ухвалення рішень у структурах Альянсу консенсусом знижує ефективність та оперативність реагування НАТО на актуальні загрози, адже вимагає пошуку компромісів, які могли би задовольнити всіх членів організації. У найгіршому випадку можливе блокування роботи за стратегічно важливим напрямом через позицію однієї держави.

Зокрема, йдеться про позицію Угорщини стосовно Комісії Україна-НАТО. З вересня 2017 р. Будапешт свідомо блокує роботу у форматі, переслідуючи власні цілі стосовно українсько-угорських відносин.

Такі дії можна вважати елементом загального тиску на Україну, викликаного неприйняттям угорською владою нового освітнього законодавства нашої держави. Таким чином, угорська сторона використовує своє членство в НАТО з метою забезпечення власних зовнішньополітичних претензій до сусідів.

**КОНФЛІКТИ
МІЖ ДЕРЖАВАМИ –
ЧЛЕНАМИ НАТО**

До подібного інструментарію у своїй політиці неодноразово вдавалась і Турецька Республіка: 2017 р. у відповідь на критичні заяви австрійської влади Туреччина наклала вето на партнерство НАТО з Австрією. В інших випадках Анкара впливала на формулювання спільної позиції членів Альянсу (зокрема, у травні 2021 р. країна домоглася пом'якшення позиції НАТО стосовно інциденту з незаконним затриманням літака авіакомпанії *Ryanair* режимом О. Лукашенка).

Попри сформульовані Вашингтонською угодою колективні гарантії безпеки, актуальною є проблема конфронтації між окремими членами Альянсу. Не втрачає гостроти грецько-турецький конфлікт, пов'язаний із проблемою Кіпру і визначенням морських кордонів у Східному Середземномор'ї. Його актуалізація у серпні 2020 р. через турецькі геологорозвідувальні роботи в акваторії, яку Греція вважає частиною своєї економічної зони, завдала шкоди єдності НАТО.

Відмінності позицій Туреччини та Франції стосовно громадянського конфлікту в Лівії також ставали причиною для внутрішньої напруги в Альянсі. Анкара послідовно підтримувала міжнародно визнаний Уряд національної єдності, використовуючи партнерство з ним для просування її інтересів щодо розмежування кордонів у Східному Середземномор'ї, на противагу Франції, яка виступала за діалог між сторонами громадянського конфлікту. Результатом стало загострення дипломатичних відносин між Анкарою та Парижем та інцидент за участю військово-морських сил обох держав у червні 2020 р.

**ЧИННИК
«НЕЛІБЕРАЛЬНИХ»
ДЕМОКРАТІЙ**

Узгодженість позицій щодо питань стратегічного характеру всередині Альянсу підринається ціннісними розходженнями між державами Західної та Центрально-Східної Європи.

Зокрема, Туреччина, Польща і Угорщина характеризуються як «неліберальні» демократії, чії внутрішньополітичні процеси стають об'єктами критики з боку європейських інституцій¹².

При цьому Польща позиціонує себе як найближчий союзник США у Східній Європі й вбачає в такій співпраці додаткові безпекові гарантії і можливість підвищення своєї політичної ваги в регіоні. Перед Польщею постає вибір: зберегти особливий діалог із США у спосіб повернення до політики «альянсу цінностей», яку обстоює нинішня американська адміністрація, або продовжити обраний внутрішньополітичний курс, ризикуючи погіршити відносини з основним союзником.

¹² Єврокомісія критикує Польщу та Угорщину в доповіді про стан демократії. *Радіо Свобода*. 2020. 30 верес. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30866282.html>

Політика НАТО стосовно країн-аспірантів і перспективи розширення Альянсу

Політика розширення Альянсу наразі залишається одним із найбільш суперечливих питань для союзників у зв'язку із сучасними геополітичними умовами на континенті. Нині держави зі статусом «аспірантів», тобто країни, які задекларували своє прагнення вступити до НАТО (наразі Україна, Грузія, Боснія і Герцеговина) наражаються, з одного боку, на протидію Російської Федерації, з другого – на скепсис європейських союзників усередині Альянсу (ФРН, Франція). Передусім це питання актуальне для **України** та **Грузії**, щодо яких чіткий сигнал Москви про неприйнятність їх членства в Альянсі постулювався ще у 2008 р. Така позиція РФ та обережність деяких членів Альянсу з цього приводу лише зміцнилися з нарощенням російської військової присутності у Чорноморському регіоні з 2014 р.

Для **України** подальша євроатлантична інтеграція є безальтернативним вектором зовнішньої політики. Наразі Україна співпрацює з НАТО як партнер із розширеними можливостями. Засадничими документами, що визначають відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, є Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р., а ключовим інструментом – Комісія Україна-НАТО.

У своїх євроатлантичних прагненнях наша держава орієнтується на визначальне рішення Бухарестського саміту Альянсу 2008 р. про те, що Україна стане державою – членом НАТО. Нині у взаємодії НАТО та України існують належні практичні механізми підготовки нашої держави до членства. Йдеться, зокрема, про Річну національну програму (РНП) під егідою Комісії Україна-НАТО, яка розглядається як стратегічний документ із комплексного реформування країни,

наближення її до стандартів Альянсу та ЄС. Водночас РНП не може замінити ПДЧ.

Диалог з Україною функціонери Альянсу здійснюють обережно через небажання провокувати Росію. Вони зважають на потенційну можливість відкритої конфронтації двох військових блоків – ОДКБ та Північноатлантичного Альянсу – щодо надання ПДЧ.

У подібній ситуації перебуває й **Грузія** з її замороженими конфліктами та окупованими територіями в Абхазії та Південній Осетії.

Не менш складною є і ситуація на території **Західних Балкан**. Після завершення приєднання до НАТО Північної Македонії інші країни регіону поки не мають реальних шансів на вступ. Косово – через свій статус частково визнаної держави. Боснія і Герцеговина (БіГ) – через наявність у складі проросійської Республіки Сербської, яка використовується як інструмент для додаткового тиску з боку РФ і спроб переорієнтувати Балкани на «самостійний» розвиток з недопущенням зближення балканських держав з Альянсом. З цією метою російські спецслужби вже намагалися здійснювати провокації у Чорногорії¹³ (2016 р.) та Північній Македонії¹⁴ (2018 р., напередодні безпосереднього приєднання держави до НАТО).

¹³Чорногорія заявила, що росіяни планували вбити прем'єра Джукановича. *Європейська правда*. 2016. 6 листоп. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2016/11/6/7057032/>

¹⁴Прем'єр Македонії звинуватив проросійські сили у підготовці провокацій. *Європейська правда*. 2018. 16 лип. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/07/16/7084463/>

Стратегічна Концепція НАТО до 2030 р. і тенденції безпекового середовища

У 2020 р. була започаткована **Ініціатива «НАТО-2030»** – спільний аналітичний процес держав – членів НАТО, спрямований на перегляд ролі Північноатлантичного альянсу в контексті майбутніх стратегічних безпекових викликів. Його основною метою стало системне концептуальне переосмислення ролі Альянсу у сучасному світі й пошук підходів до посилення готовності НАТО адаптуватися до змін у регіональному і глобальному середовищі безпеки.

Навесні 2020 р. Генеральний секретар НАТО Йенс Столтенберг оголосив про призначення групи експертів, яка долучається до **аналітичного процесу формування Стратегічної Концепції НАТО-2030** (*NATO reflection process*). Відповідна експертна група розробляє рекомендації щодо зміцнення єдності між союзниками, посилення координації на рівні консультацій і підвищення політичної ролі НАТО. Початок процесу «НАТО-2030» був офіційно закладений у червні 2020 р. під час онлайн-бесіди Й. Столтенберга з представниками Атлантичної ради та Німецького фонду Маршалла США (*German Marshall Fund of the United States*).

Нова Стратегічна Концепція НАТО має відповідати сучасній геополітичній ситуації, зважаючи на актуальні виклики й загрози

Нова Стратегічна Концепція НАТО має відповідати сучасній геополітичній ситуації, зважаючи на актуальні виклики й загрози. Ця Концепція змінить докризову стратегію, ухвалену на Лісабонському саміті НАТО у 2010 р.

Процес «НАТО-2030» розпочався з експертних оглядів, базовим серед яких є праця С. Льосінг «**360° – НАТО: мобілізація за всіма фронтами**»¹⁵. У документі, зокрема, вказується, що в новому ворожому світі, де існує безліч за-

¹⁵ 360° – NATO: Mobilization on all Fronts / ed. by Sabine Lösing. URL: <https://www.dielinke-europa.eu/kontext/controllers/document.php/678.e/1/f6f6.ac.pdf>

гроз і викликів, НАТО має повернутися до витоків ідеї колективної безпеки і захищати передусім своїх членів. При цьому загрози можуть надійти як зі сходу (від Росії чи Китаю), так і з півдня (радикальний ісламізм та міграція) чи півночі (Арктика). Такий підхід нагадує французьку концепцію Шарля де Голля 1967 р. («оборона за всіма азимутами») та Ізраїлю («обложена твердиня»). Показово, що основою документа є боротьба за пріоритет оборони південного або східного флангу Альянсу. Викликом є пошук необхідного балансу інтересів усіх країн-членів: від Ісландії до Туреччини, від Португалії до Естонії.

Наприкінці 2020 р. Альянс представив доповідь «НАТО – 2030: Єдність у новій ері»¹⁶, яка має стати основою майбутньої нової Стратегічної Концепції НАТО. У ній визначено головні загрози для Організації на найближче десятиліття.

Головною військовою загрозою в НАТО назвали Росію. У доповіді зазначено, що хоча за економічними й соціальними показниками РФ перебуває у занепаді, вона засвідчила свою здатність до захоплення територій, має потужні збройні сили та значний ядерний арсенал, який становить загрозу для НАТО. У подальших відносинах із РФ Альянсу рекомендується дотримуватися подвійного підходу: діалог та стримування.

Актуальними залишаються три базові завдання 2010 р., на яких й надалі будуватимуться відносини між членами Північноатлантичного альянсу: **колективна оборона** (*Collective defence*), **антикризове управління** (*Crisis management*) та **кооперативна безпека** (*Cooperative security*). Їх дотримання є гарантією довгострокового безпекового середовища. Спів-

¹⁶NATO 2030: United for a New Era / NATO, 25.11.2020. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/12/pdf/201201-Reflection-Group-Final-Report-Uni.pdf

Альянс визначив
ключові напрями
діяльності в на-
ступному десятилітті

праця кран-членів має бути взаємовигідною для кожного, націленою на захист територіальної цілісності союзників та раннє виявлення загроз і їх попередження. **Ключовими напрямами** діяльності відповідно до трансатлантичного порядку денного на наступне десятиліття є, зокрема, такі:

- використання НАТО як трансатлантичного форуму для консультацій і спільних дій з усіх питань, що стосуються індивідуальної й колективної безпеки;
- посилення можливостей Альянсу щодо колективної оборони Євроатлантичного регіону, зміцнення потенціалу стримування та оборони;
- підвищення стійкості країн-членів, розроблення загальних цілей НАТО щодо стійкості як орієнтирів для союзників;
- започаткування ініціатив щодо сприяння технологічній співпраці між державами - членами Альянсу (створення цивільно-військового Каталізатора оборонних інновацій для Північної Атлантики (*Defence Innovation Accelerator of the North Atlantic, DIANA*) та Фонду інновацій НАТО (*NATO Innovation Fund*));
- поглиблення діалогу та практичної співпраці з партнерами НАТО (ЄС, країнами-кандидатами, партнерами з АТР та ін.) з метою утвердження здатності Альянсу зберігати міжнародний порядок;
- розширення програм підтримки країн-партнерів щодо зміцнення їх потенціалу відповідей на безпекові виклики;
- підвищення уваги НАТО до питань кліматичних змін.

Як **основні тенденції розвитку безпекового середовища** для Альянсу зберігатимуться, зокрема, такі:

- ревізійністська політика Російської Федерації, що реалізується за допомогою дестабілізації країн Євроатлантичного

регіону, зокрема через підтримку популістських рухів, використання засобів інформаційної війни; нарощування військової могутності (включно з подальшою інтенсивною милітаризацією Криму, Калінінградського ексклаву, збільшенням військової присутності в Арктиці);

- посилення стратегічного впливу КНР з дедалі активнішим використанням військових ресурсів і технологічної переваги для просування інтересів Китаю в Південно-Китайському морі й Азійсько-Тихоокеанському регіоні загалом, а також на Європейському континенті (зокрема, завдяки реалізації ініціативи «Один пояс, один шлях») і на Близькому Сході;
- проблема міжнародного тероризму (зокрема, в контексті збільшення останніми роками кількості терактів у європейських країнах, спрямованих на залякування й дестабілізацію суспільства);
- гібридні загрози (поєднання асиметричних – пропаганди, підривної діяльності та кібератак – і конвенційних методів ведення війни окремими регіональними і міжнародними гравцями);
- проблема забезпечення енергетичної безпеки (зберігатиметься потреба в захисті критично важливої енергетичної інфраструктури і врегулюванні суперечностей всередині НАТО щодо «Північного потоку - 2»);
- проблеми зміни клімату.

Затверджений у червні 2021 р. порядок денний «НАТО-2030»¹⁷ закріплює механізм консультацій для підготовки розроблення Стратегічної Концепції. Її остаточне ухвалення заплановано на наступній зустрічі союзників на вищому рівні 2022 р. в Іспанії.

¹⁷Leaders agree NATO 2030 agenda to strengthen the Alliance. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_184998.htm?selectedLocale=en

Висновки та рекомендації

ВИСНОВКИ Переоцінка загроз безпеці та оновлення місії НАТО після 2014 р. визначили стратегічними пріоритетами Організації стримування та оборону, а також поширення стабільності й зміцнення безпеки поза межами території Альянсу. Це зумовлює активізацію відносин НАТО з країнами-партнерами на східному та південному флангах.

Попри те, що обороні зобов'язання у рамках НАТО не поширюються на регіони, в яких найбільшим є ризик виникнення воєнного конфлікту між США та КНР, Вашингтон зацікавлений у всебічній взаємодії з Альянсом для здобуття переваг у глобальній конкуренції.

Консолідація позицій держав - членів НАТО, розпочата за нової адміністрації США, посилює позиції Альянсу щодо стримування агресивних дій РФ.

Безпрецедентний масштаб і кількість одночасних викликів та їхній комплексний характер, суперечності національних інтересів членів Альянсу, що становить загрозу його єдності, формують потребу подальших реформ НАТО. Принцип ухвалення рішень консенсусом за сучасних умов часто обмежує ефективність реакції Організації.

Подолання згаданих викликів пов'язано зі спроможністю Альянсу знайти шляхи вирішення внутрішніх проблем і протистояти зовнішнім загрозам, зокрема завдяки зближенню позицій США та ЄС. Іншими умовами є раціональна оцінка загроз європейськими державами-членами, відокремлення економічних інтересів від оборонної політики.

РЕКОМЕНДАЦІЇ Сучасний рівень відносин України з Північноатлантичним альянсом, висока оцінка підходів України до врегулювання (деескалації) безпекових питань з боку НАТО, визнан-

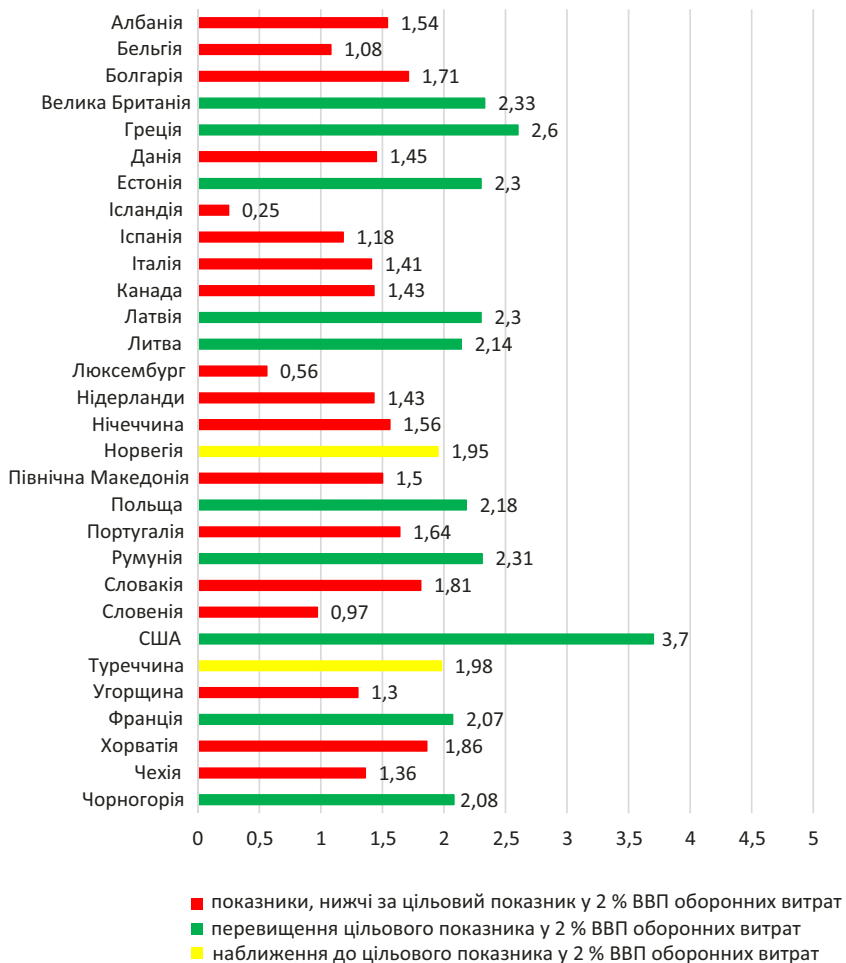
ня необхідності поглиблення діалогу і практичної співпраці з країнами-партнерами для забезпечення стабільності та безпеки у Європі створюють для нашої держави суттєві можливості поглиблення зв'язків з Альянсом через практичне сприяння реалізації політики НАТО зі стримування Росії, попереджаючи при цьому ескалацію протистояння з цією державою у відкриту конфронтацію.

Визнання Альянсом зростаючих амбіцій Китаю, його зовнішньої політики як системного безпекового виклику вимагає від державних органів України обережного підходу до розвитку відносин із КНР, ретельного аналізу можливих ризиків започаткування та реалізації будь-яких спільних проєктів з цією державою для відносин Україна-НАТО.

Ефективним інструментом інтенсифікації регіональних партнерств на шляху до повноцінного членства в Альянсі може стати укладання двосторонніх угод із сусідніми державами - членами НАТО. Варто активізувати консультації з керівниками держав - членів ініціативи «Бухарест 9» з метою приєднання України до неї у форматі «Бухарест 9 + 1». Це буде корисним для іміджу нашої держави, посилить її регіональні позиції та слугуватиме чинником стримування російського впливу.

Перспективним також може стати започаткування субрегіонального формату співпраці між Україною та Грузією з метою координування діяльності щодо підготовки до отримання Плану дій щодо членства в НАТО (ПДЧ), а в подальшому - набуття членства в НАТО. Забезпечуючи статус країн-партнерів/аспірантів, стимулюючи виконання річних національних програм (або ПДЧ), відповідний формат може сприяти інтенсифікації відносин України і Грузії із НАТО та їх підготовці до членства в Альянсі.

Оборонні витрати країн – членів НАТО станом на 2020 рік,
% від ВВП в національній валюті¹⁸

¹⁸ Побудовано за даними: The Military Balance – 2021 : Annual Assessment / International Institute for Strategic Studies. URL: <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance>

ЗМІСТ

Еволюція Альянсу 1991–2014 років	3
Оновлення місії НАТО (2014–2021 рр.)	6
Відносини НАТО з міжнародними партнерами	14
<i>НАТО – ЄС</i>	14
<i>Партнерські відносини з іншими державами</i>	17
Актуальні проблеми Північноатлантичного альянсу	20
<i>Загроза єдності НАТО</i>	20
<i>Відмінності в оцінках актуальних загроз</i>	20
<i>Розширення функцій НАТО</i>	22
<i>Питання лідерства</i>	23
<i>Недостатня ефективність бойового потенціалу</i>	23
<i>Незбіг національних інтересів окремих членів НАТО з вимогами союзницької солідарності</i>	24
<i>Використання принципів ухвалення рішень у НАТО задля нав'язування власної позиції</i>	24
<i>Конфлікти між державами – членами НАТО</i>	25
<i>Чинник «неліберальних» демократій</i>	25
Політика НАТО стосовно країн-аспірантів і перспективи розширення Альянсу	27
Стратегічна Концепція НАТО до 2030 р. і тенденції безпекового середовища	29
Висновки та рекомендації	33
Додаток	35